

Doc. RNDr. Marie Solárová, Ph.D., působí na katedře chemie Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity v Ostravě.

marie.solarova@osu.cz

Volgogradská v Ostravě pod vedením Mgr. Jedličkové, která spolupracuje s KCH PFF OU v Ostravě. Cílem kroužku Mladý badatel, který probíhá již druhým rokem, je seznámit žáky 1. stupně se zábavnými pokusy přírodovědného zaměření. Kroužek má mezi žáky velký ohlas. V loňském roce jej navštěvovalo 60 žáků včetně prvňáčků a v letošním školním roce je určen jen pro žáky od 2. třídy a teprve od 2. pololetí bude znovu otevřen i pro žáky 1. třídy. Uvádíme reakce žáků, kteří tento kroužek navštěvují: *Každé úterý chodím do kroužku Mladý badatel. Vždycky se tam moc těším, protože děláme s paní učitelkou zajímavé pokusy – například sloni pastu, sliz, pokusy s octem a jedlou sodou, tančící hrozinky a další. Vyrábíme si také hopky a na zpestření také velikonoční dekorace, dárky na Vánoce – zrcadlo nebo konev dekorované ubrouskovou technikou. Byli jsme se také podívat v Dolní oblasti Vítkovic – kde pro nás byly připraveny pokusy. Kroužek mě moc baví (kdyby byl denně byl bych moc ráda) a paní učitelka nás vždy něčím překvapí. (Vojta Kořínek, 4. třída)*

Mladý badatel je kroužek, kde děti mohou prozkoumávat a vytvářet různé pokusy a projekty. Mladý badatel je už oblíbený i mezi mladšími žáky a každý, kdo do tohoto kroužku chodí, se těší, co paní učitelka pro nás nachystá. Mladý badatel je na naší škole už přes dva roky a zábavy tam je čím dál víc. Zbožňuji tento kroužek a pokračuje se těšit na pokusy i na paní učitelku Jedličkovou. (Bára Fešárová, 5. třída)

Závěr

Lze konstatovat, že zaujmout žáky 1. stupně základní školy v oblasti přírodovědných předmětů (v našem případě chemie) není nijak obtížné. Žáci se s chemií nejraději seznamují prostřednictvím jednoduchých chemických pokusů, které mohou bezpečně a pod dohledem pedagogů provádět v chemické laboratorii sami nebo je mohou zhlédnout v podobě chemické show. Tyto aktivity je možno zařadit nejen v rámci vyučovací hodiny, ale také při jiných formách výuky (kroužek, besídka apod.).

Důležité je, aby si učitelé uvědomili, že žáky 1. stupně základní školy je nutno chemickým pokusem primárně motivovat, tj. není třeba při prezentaci zacházet do hlubších podrobností či mechanismu chemického děje. Důležité je spojit chemické pokusy s tím, co žáci znají z prvouky nebo přírodovědy, a vhodné tyto informace aplikovat do praxe. Ukazuje se, že žáci mají o tento druh aktivit velký zájem, a je proto nutné na tento zájem včas zareagovat.

Literatura

- Solárová, M. (2007). *Výchova k trvale udržitelnému rozvoji a příprava učitelů k přírodovědnému vzdělávání. Příprava učitelů chemie na environmentální výchovu a výchovu k TÜR*. Brno: MÚL.
- Solárová, M., & Kubíčková, S. (2010). *Přírodovědné vzdělávání na 1. stupni ZŠ*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Holý, I., & Rychtera, J. (1992). *Hry se slivkou*. Hradec Králové: Gaudemur.

Karla Černá

Motýl

aneb školní výlet na začátku školního roku

Zamýšlím se nad tím, co považují za nejdůležitější v mé práci třídního učitele na prvním stupni základní školy, a jsem přesvědčena, že je to práce na klimatu ve třídě. Často slyším, že děti jsou neposlušné, neucí se, dovolávají se svých práv, ale neznají zodpovědnost. A o to větší díl práce bychom my, učitelé, měli věnovat tomu, aby se děti ve škole cítily dobře, aby tam chtěly chodit a aby získávaly to, čeho není nikdy dost – a to je vztah. Vztah k sobě, vztah k ostatním dětem, vztah k učitelům. Nejde o to, aby děti měly co nejpestřejší program, aby zažily neustále nové a nové věci, ale spíše o to, aby věděly, že si s nimi bude někdo povídat o nich, o jejich problémech, starostech. Aby cítily, že jsou součástí systému ve škole, že mohou ovlivňovat dění ve třídě i škole. To však nepřijde samo od sebe. Je to náročná a každodenní práce. Jednou z možností, kdy lze s dětmi pracovat na vzájemných vztazích i na klimatu třídy, je několikadenní výlet, který probíhá na začátku školního roku mimo prostory školy. Někdo takovému pobytu říká adaptace, my jsme ho pojmenovali *Motýl* a vyjždíme na něj všichni společně, celý 1. stupeň.

Kdo se pobytu zúčastní?

Na výlet jezdíme vždy celá škola. U nás na málotřídce to znamená asi 40 dětí od prvního do pátého ročníku, všichni učitelé, dle možnosti i paní školnice a někteří rodiče a prarodiče.

Vím, že účast rodičů a prarodičů není na školních akcích příliš obvyklá, ale k jejich účasti máme své důvody. Chceme, aby jely, pokud

možno, všechny děti ze školy. Tedy i prvňáčky. Pro mnohé z nich by to ale znamenalo první odloučení od rodiny a mohli by to být důvod, proč by se pobytu nezúčastnili. Otevíráme tedy dětem možnost, aby jely společně s někým z rodičů. Rodičům, hlavně maminkám, tak odpadá starost o to, zda budou jejich děti v pohodě, jestli nebudou plakat, jak zvládnou oblékání nebo jestli se dostatečně nají. Rodiče většinou spávají na pokojích spolu a děti jsou poblíž na jiném pokoji. Mají tak možnost být v kontaktu a přitom si děti pomalu zvykají na to, že jsou na pokoji s ostatními dětmi, a ne s dospělými. Postupně se tak osamostatňují. Dalším důvodem pro pobyt rodičů je to, aby měli možnost vidět „pod pokličku“ toho, co s dětmi děláme, sledovat naši práci. Mají možnost – a my jsme rádi, když se to děje – zasáhnout do programu a oživit jej svou přítomností. Děti se zase na druhou stranu každoročně těší na hry v lese, kterých se zúčastní i jejich rodiče. Vidí se tak vzájemně v jiném světle. Další vztah, který zde získává novou hloubku, je vztah nás, učitelů, a rodičů. Na těchto výletech se vždy více sbližujeme, jsme k sobě otevřenější a bavíme se o tom, co nás všechny zajímá nejvíce – o „našich“ dětech.

Jak Motýl vznikl

Koncepce výletu na začátku školního roku, kterému říkáme *Motýl*, vzešla ze vzdělávacího projektu manželů Janíkových, kteří přemýšleli o tom, že školní výlety, kde se děti nejvíce sblíží, bývají na konci školního roku, což je škoda.

Proto přišli s myšlenkou výletu na začátku školního roku. Výletu, který by měl jasné cíle, jež by směřovaly k vytvoření nebo utužení vzájemných vztahů ve skupině a k posilování sebeúcty každého účastníka výletu. K přiblížení názvu *Motýl* přikládám příběh.

Příběh o motýlovi

Jednoho dne se v zámočku objevil malý otvůrek. Člověk seděl a několik hodin pozoroval motýla, jak se uslovně snaží protlačit tělo tímto malým otvůrkem ven. Pak se zdálo, jako by byl stále na jednom místě. Zdálo se, že se dostal tak daleko, jak mohl, a že se už dále dostat nemůže. Člověk se tedy rozhodl motýlovi pomoci. Vzal nůžky a zámostek rozstříhl. Motýl se z něj pak snadno dostal. Byl drobný, měl světlé tělo a svrstěná křídla. Člověk pokračoval v pozorování, protože čekal, že se křídla každou chvíli rozevrou, zvěstí a rozšíří, aby byla schopna nést tělo motýla. Nic z toho se nestalo. Motýl ve skutečnosti strávil zbytek života ležícím se svezlým tělem a svrstěnými křídly. Nikdy nebyl schopný létat. Člověk ve své laskavosti a dobrotě úmyslně nepochopil, že omezení zámostek a zápas nutný k tomu, aby se motýl dostal přes drobný otvůrek, je způsob, jakým příroda vylučuje tekutinu z těla motýla do jeho křídél, aby byl schopný létat, až se jedinou ze zámostek osvobodí. Někdy jsou zápasy přímě tím, co v životě potřebujeme. Pokud by nám bylo umožněno jít životem bez překážek, tak by nám to mohlo uškodit. Nebyli bychom tak silní, jak bychom mohli být. Nikdy bychom nebyli schopni létat.

Jaké byly původní cíle výletu a jak se vyvíjely

Hledali jsme takové cíle, které co nejvíce naplňovaly původní smysl výletu *Motýl* (rozvoj osobnosti dítěte, soudržnost skupiny), ale i ladily s vizí školy. Dnes jsou naší prioritou následující myšlenky, které se snažíme během pobytu naplňovat.

Být spolu a být součástí společenství

Jde nám o to setkat se všichni společně na jednom místě, v jednom čase a prožít společné zážitky. Vnímání chování, názory, protiklady sebe sama i druhých. Vyjasňovat si v diskusi spoustu otázek, které mají nejen děti, ale i jejich rodiče. Být spolu mimo prostředí školy. Užívat si nejen řízenou činnost, ale i spontánní hry a aktivity ve volném čase. Pro každého z nás je přirozené, že chceme být součástí nějaké komunity. Na tomto výjezdu se jednodušeji taková komunita stmeluje, protože jsme prostě spolu – od rána do večera, a ještě přes noc.

Začlenění prvňáčků a nových žáků do kolektivu školy

Vždy při přípravě programu hledáme činnosti, při nichž by byli noví žáci vždy zařazeni do skupin ostatních dětí. Hledáme takové aktivity, aby měli všichni možnost se vzájemně poznat, vidět svou jedinečnost, důležitost. Protože tyto aktivity probíhají každoročně, jsou starší děti již natolik

zralé, že začleňování nových žáků často probíhá při spontánních činnostech, snaží se o něj sami. A my jen s pýchou pozorujeme, jak fungují modely chování, vzájemné učení a užíváme si toho, co jsme do své práce za ta léta vložili. Starší děti například ve volných chvílích přirozeně berou do her i děti mladší, byli spolu na pokojích, pomáhají si při obyčejných činnostech, jako je sbalení zavazadla nebo zapnutí bundy.

Vnímání sebe i druhých

Jde nám o vnímání sebe sama i druhých v jiných situacích, než které mohou nastat ve škole. Vidíme, jak se kdo umí o sebe i druhé postarat, jak umí pomoci, jak se orientuje v novém prostředí, jak umí létat po stromech, ale i uslat si postel a najít své věci. Je to možnost, abychom děti za tyto dovednosti ocenili, a nastavovali tak model i pro ostatní, kteří vidí, co vše je důležité pro život.

Budování vztahu s rodiči dětí

Většinou jezdí rodiče, tedy častěji maminky, prvňáčků. Je to hlavně tím, že se bojí své dítě pustit samotné. A tak probíhá budování vzájemné důvěry mezi námi a rodiči a také postupně osamostatňování, protože děti byli společně v pokojích a maminky jsou jim na blízku v jiných prostorách. Některé děti tak, mmožky poprvé, objevují, že to bez mámy zvládnou. Stejně pocíť zažívají i rodiče. V bezpečí, neboť dítě stále mají tak trochu pod dohledem, vidí, že se o sebe umí postarat. A když tak společně s rodiči a dětmi strávíme tři dny, tak se i my dospělí vidíme v novém světě. Rodiče vnímají naši práci, a nevzniká tak mylná představa, že učitelé sí na výletu jezdí odpočinout. Rodiče se často zapojují do her společně s námi, pomáhají nejen svému dítěti, ale i ostatním. A večer, když děti spí, je tu prostor si společně povídat. Tématem jsou téměř vždy děti a škola. Je tu čas se vzájemně sblížit a pomalu strit tu velkou bariéru učitel – rodič.

Jak probíhá příprava na pobyt

O výletu *Motýl* pochopitelně přemýšlíme již na konci předcházejícího školního roku. Hledáme

téma, které bychom chtěli rozvést více, hledáme možnosti, jak zajistit to, aby se všichni účastníci cítili dobře a věděli, že k sobě všichni patříme. O hlavních prázdninách vyjíždí všichni pracovníci školy na týdenní pobyt, kde plánujeme další školní rok. Jednou z těchto pracovních aktivit bývá i plánování programu na výlet *Motýl*.

Pro úspěšný pobyt je nezbytné zabezpečit vhodné místo, program a informace pro rodiče. Přemýšlíme tak každoročně, jestli chceme volit stejné místo jako v minulých letech, nebo udělat změnu. Vše má svá pro a proti. Pokud jezdíme dlouho na jedno místo, víme, jaké máme k dispozici zázemí včetně ubytování, stravy, známé okolí. Na druhou stranu už to občas bývá pro starší děti „nuda“. Jiné místo sice znamená mnoho nejistot, ale na druhou stranu nabízí příležitost k překvapením a objevům. Jak tedy konkrétně příprava probíhá, co všechno hledáme a ošetřujeme předem?

Hledání místa je ovlivněno několika faktory. Vždy se snažíme hledat takové místo, které nám nabízí mnoho možností trávit čas v přírodě. Tomu také odpovídá program. Dalším kritériem je cena pobytu. Jedním z cílů pobytu je přimnout nové děti do již vytvořeného společenství a pracovat na zkvalitnění vzájemného soužití. Pobyt se tedy týká všech dětí. To však vyžaduje najít takové místo, které nebude příliš drahé, a budou si je tedy moci dovolit všichni.

Samostatným bodem je příprava programu. Každý rok volíme některé téma z oblasti zdravotního stylu a toto téma rozpracováváme s pedagogy školy tak, aby bylo přijatelné a přiměřené všem dětem i dospělým. Už jsme realizovali témata: výživa, závislosti, vztahy či zdraví. Témata volíme tak, aby děti za pět let měly možnost projít maximem témat, ale i podle potřeby nebo podle toho, co zajímá nebo se vyskytne. Letošní školní rok otevíráme projektem *Storylines* pocházejícím ze Škotska. Tento projekt umožňuje žákům učit se pomocí příběhů.¹ Děti žijí v imaginárním světě příběhu, mají tam svou roli a zažívají různé zkušenosti, které

¹ Metodiku k jednotu z příběhů v dílny *Storylines* zprostředkováváme v článku *Jak to dopravní bylo s vlkem* v tomto čísle (pozn. redakce).

Mgr. Karla Černá působí jako ředitelka Základní a mateřské školy Ivančice – Reznovice.

kaja.cerna@gmail.com

pak mohou využít ve svém běžném životě. Pro začátek tohoto projektu jsme zvolili právě výlet *Motýl*. Název našeho příběhu je „Obr od Bodláčků hory“ a tématem je inkluze. Tento projekt budeme ve škole realizovat až do Vánoc.

Postupně také rozpracováváme program. Nejdříve si stanovíme cíl, kterého chceme dosáhnout ve vztahu k dětem i rodičům. Pak hledáme aktivity a činnosti pro jednotlivé části dne a pro různé skupiny. Někdy jsou děti ve skupinách po třídách nebo ročnících, jindy jsou ve věkové smíšených skupinách (od prvňáčků po páťáky), jindy jsou všechny děti jednou velkou skupinou a druhou skupinou jsou dospělí. Podrobný program je důležitý i kvůli tomu, abychom s sebou měli dostatečně připravený materiál a abychom věděli, kdo má v kterém okamžiku za koho a za co zodpovědnost.

Nepodcenitelným krokem je předání informací rodičům. Rodiče dostávají informace o termínu *Motýla* již na konci předcházejícího školního roku, aby si mohli zajistit dovolenou, pokud s námi budou chtít vyjet. Výlet přitom vždy termínově ladíme tak, aby se jednalo o jeden den z víkendu a dva dny všední (aby si rodiče nemuseli brát tolik dovolené). Na začátku školního roku probíhá schůzka, kde jsou sděleny všechny konkrétní informace ohledně pobytu, rodiče je dostávají také písemně a jsou vyvěšeny na webových stránkách naší školy.

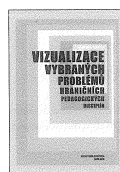
Když *Motýl* skončí

Určitě by bylo možné získávat zpětnou vazbu od všech učitelů, rodičů i dětí. Tady ještě máme rezervu, neboť zatím jsme nepovažovali za nutné

uzavírat výlet nějak systematicky. Formu evaluace, která by nám vyhovovala, prozatím stále hledáme.

Po návratu alespoň my, učitelé, vždy hledáme odpovědi na otázky, jak nám vyhovovalo místo z hlediska ubytování, stravy, dopravy, ale i prostředí pro program, jak se podařilo naplnit cíle, které jsme si stanovili, zda se podařilo zvládnout naplánovaný program, zapojit všechny děti a nechat všem i volný čas pro spontánní aktivity. Přemýšlíme také nad tím, jak se do programu i do našich spontánních rozhovorů zapojili rodiče.

A co na závěr? Do školy mi chodí hodně nabídek od organizací, které tyto pobyt realizují. Připraví atraktivní program a učitelé mají na starosti spíše v podstatě jen uspokojení fyziologických potřeb dětí – starají se o stravu, režim odpočinku a spánku. Několikrát jsem takový pobyt mohla sledovat zpozdímal a musím říct, že mi přijde zvláštní, když pracovníci placené organizace hrají s dětmi hry, povídají si s nimi, prožívají s nimi společné zážitky, smějí se a radují, zatímco paní učitelky sedí opodál a skupinu jen pozorují. Vždycky mě napadá, co se bude dít, až tyto atraktivní lektoři odejdou a s třídou zůstane jen její třídní učitel, který však během adaptace nebyl součástí skupiny. Byl tam v podstatě jen jako dozor. K čemu takový pobyt směřuje? Určitě se na sebe naladí třída nebo skupina, což je výborné. Kde ale stojí jejich učitel? Proč se dobrovolně stavi jen do role pozorovatele? Příprava i realizace programu nás stojí spoustu sil a času, ale stojí to za to. Stojí za to být spolu – učitelé, děti, rodiče – protože když se z *Motýla* vrátíme zpátky, máme k sobě mnohem blíž. ■

Lépe jedenkrát vidět než desetkrát slyšet aneb Vizualizace jako teoretický problém

Spousta, V. (2010). *Vizualizace vybraných problémů hraničních pedagogických disciplín*. Brno: Masarykova univerzita.

Vizuální vnímání se postupně stává nejrozšířenějším zdrojem interakce s prostředím, a proto se kniha Vladimíra Spousty zaměřuje právě na problematiku toho, jakým způsobem lze zpřehlednit a vizuálně zpestřit pedagogické problémy, které tvoří základní teoretickou a terminologickou výstavbu pedagogických věd. Autor nejprve spolu s teoretickým úvodem o významu a podstatě vizualizace prezentuje soubor vizuálních pomůcek ve formě schémat, grafů a tabulek. Zrakem vnímané obrazy, modely, schémata apod., které touto formou znázorňují konkrétní předměty a jevy, označuje autor termínem vizualizace a v knize je postupně precizuje. Vizualizované přitom jsou vybrané jevy z oblasti filozofie výchovy, pedagogické psychologie, sociální pedagogiky i oborové didaktiky, na kterých autor ukazuje, jakých typů vizuálií může učitel pro zefektivnění vyučovacího procesu využít.

Výchozí myšlenka, kolem níž je publikace Vladimíra Spousty vystavěna, zní: „Úroveň vzdělanosti určuje především schopnost informace získané z informačních pramenů zpracovat, tzn. vyhledat, rozřídit a uvést do souvislosti s jinými poznatky daného systému, a zvláště pak schopnost nové a utříděné informace promýšlet ve vztazích k jiným poznatkům a uvádět je do širších, interdisciplinárních souvislostí.“ (s. 25) Autor tím jasně deklaruje mnohdy opomíjený fakt, že neexistuje přímá úměrnost mezi úrovní vzdělanosti a množstvím informací. Sám pak

akcentuje koncept produktivního vnímání, který chápe jako vizuální myšlení ve smyslu schopnosti vytvářet ve vědomí nové vizuální vjemy a představy a s jejich pomocí analyzovat a řešit různé problémové situace.

Starofirmská inoudivost „Dobře uči ten, kdo dobře člení“ je trefně vložným úvodním mottem kapitoly *Vizualizace jako pedagogický fenomén*. I zde jsou přehledně nastiňeny relevantní hodnoty a funkce vizuálií. Pro praxi učitelů základní školy je nejpřínosnější funkce didaktická, díky níž učitel rozšiřuje paletu svých vyučovacích prostředků. Jestliže je obsah učitelova slovního sdělení vizualizován, žák jej pochopí snadněji a rychleji.

Vladimír Spousta vydává svoji monografii na prahu vstupu do deváté dekády svého badatelsky nesmírně plodného života. Obdivuhodnou precizností a svěží čtivostí textu čtenáře znovu přesvědčuje o své nekompromisní snaze postihnout zkoumanou problematiku cestou respektu k řádu, promyšlené systematizaci a důrazu na přehlednost. Věcnost, budovaná na terminologicky přesných formulacích, je umocňována důrazem na příčinné souvislosti a vedena snahou o mnohostrannou didaktickou využitelnost. Publikace je součástí třídní monografie *Vizualizace edukologických problémů*, která je určena jak teoreticky orientovaným pedagogům, tak učitelům v praxi.

Aléš Škotr